

ONZE GRENS MET NEDERLAND, AFGEBAKEND MET GRENSPALEN

Een grenzeloos of een grensoverschrijdend gegeven?

Dat onze gemeente heel wat unieke troeven heeft, daar moet niemand van overtuigd worden. Dat onze gemeente ook een grensgemeente is, dat zullen de meeste Mollenaars ook wel weten. Dat die grens zich ergens situeert ter hoogte van Postel, dat is ook wel bekend. Maar hoe de grens zich concreet manifesteert daar ergens in het verre Postel, dat is al heel wat onduidelijker. Dat verduidelijken vormt het opzet van dit artikel, de lezer laten kennismaken met de afbakening van het grondgebied van Mol tegenover Nederland, aan de hand van grenspalen.

Grenzen na de Belgische onafhankelijkheid: een moeilijke klus vol wettelijke bepalingen

In 1830 werd België een onafhankelijk land. Dat hield ook in dat we landsgrenzen met Nederland kregen. Een afbakening met grenspalen drong zich dus op. Hoewel men zich kon laten leiden door vroegere grenzen in periodes dat er nog geen sprake was van ons koninkrijk, was het toch geen eenvoudige klus. De Hollandse koning Willem I deed aanvankelijk nog moeilijk over de erkenning van onze onafhankelijkheid, en ook over het bepalen van de landsgrenzen. Pas op 19 april 1839 kwam er immers in Londen een scheidingsverdrag tussen België en Nederland tot stand.¹

Op basis van artikel 6 in dit verdrag werd een aantal Belgische en Nederlandse commissarissen benoemd, zetelend in een gemengde grenscommissie.² Die zorgde uiteindelijk op 8 augustus 1843 voor een praktische uitvoering. Het opstellen van een proces-verbaal in Maastricht, *'procès-verbal descriptif de la délimitation entre le Royaume des Pays-Bas et le Royaume de Belgique'*, vormde de grondslag. Dit minutieus opgestelde document geeft

heel wat gedetailleerde informatie. Zo komen de exacte plaatsen van de grenspalen op de gemeenschappelijke grens van Vaals (nr. 1) tot het Zwin (nr. 369) aan bod.³ De verklaring voor deze heel nauwkeurige omschrijvingen ligt voor de hand: ze verminderden de kans op betwistingen. Bovendien was de ontstane vrede tussen de landen erg broos.

Een ander belangrijk en eveneens erg gedetailleerd document vormt het besluit van 4 augustus 1843. Door dezelfde commissarissen werd daarin aandacht geschonken aan het uitzicht van de grenspalen, het transport, de opslagruimten, de levering, de aanbesteding en andere administratieve formaliteiten. De eerder aangehaalde documenten vormen de basis voor dit artikel: het uitzicht van de grenspalen en de uitstippeling van het grenstraject.

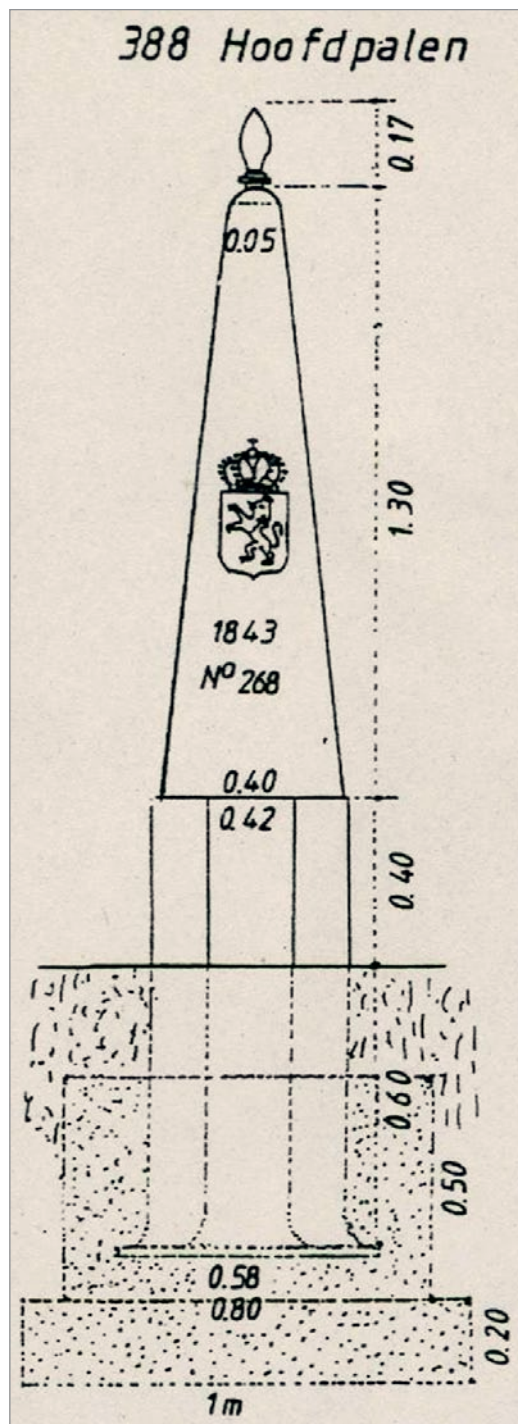
Uitzicht van een grenspaal

Onderaan hebben we een achthoekig voetstuk met een hoogte van 1 meter, maar waarvan meer dan de helft onder de grond zit. Daarboven bevindt zich de gietijzeren kegelvormige paal van 1,3 meter. Bovenaan zien we een knop in de vorm van een

▲ Gerestaureerde grenspaal 194. (Foto M. Geys)

Grenspaal met Belgisch wapenschild en kroon. (foto M. Geys) ►

▲ Schets grenspaal. (Opgemaakt door de grenscommissie)

Grenspaal met Nederlands wapenschild met kroon. (foto M. Geys) ►

dennenappel. Populair heeft men het hier ook wel over de 'vlam'. Op de palen is het jaartal 1843 aangebracht. Ook het Belgische en het Nederlandse wapenschild, telkens dus een leeuw, met daarboven een koninklijke kroon,^{4 5} telkens aan de kant waar het desbetreffende land zich bevindt. Elke paal beschikt ook over een volgnummer, voor de grens tussen Mol en Nederland zijn dat de nummers 194 tot en met 202.

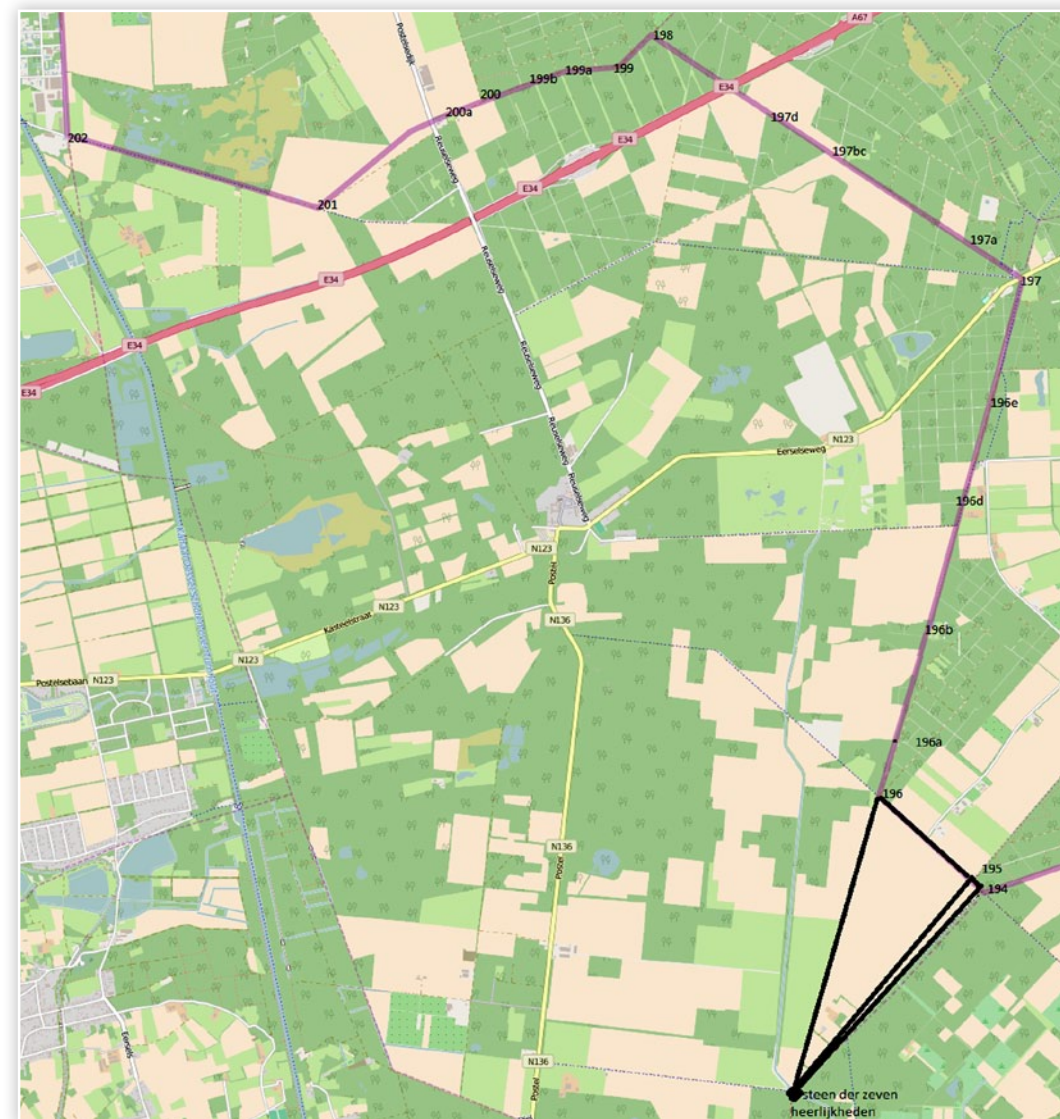
Grenstraject

In deze paragraaf wordt elke grenspaal met zijn betekenis uitgebreid belicht. Als er sprake is van tussenstenen tussen twee grenspalen, worden deze toegelicht.

Grenspaal 194

Drie provinciën voor de prijs van één

Met grenspaal 194 start het grensparcours. Waarom? Dit is het punt waar de grens tussen Lommel

en Nederland eindigt en de grens tussen Mol en Nederland aanvangt. We kunnen ook spreken van een drieprovinciepunt: de Belgische provincies Antwerpen en Limburg komen hier samen met de Nederlandse provincie Noord-Brabant. Of uitgaande van gemeentegrenzen: hier treffen Mol, Lommel en Bergeijk (tot 1997: de huidige deelgemeente Luyksgestel) elkaar. Dit grenspunt bestond niet bij de onafhankelijkheid. Het lag toen iets zuidelijker, nl. aan de bekende Steen der Zeven Heerlijkheden. Dat was in het verleden een belangrijk grenspunt.

Door de uitvoering van artikel 11 van het reeds vernoemde verdrag van 5 november 1842 kreeg België 121 ha in eigendom van de dorpen Bergeijk en Luyksgestel. Dat gebied heeft de vorm van twee

driehoekjes, waarvan dat van Luyksgestel wel een erge smalle basis heeft (tussen 194 en 195). Het afstaan van dat gebied aan België leek logisch, aangezien het hier daadwerkelijk ging – letterlijk en figuurlijk – om uithoekjes van die Nederlandse dorpen, waarvan een efficiënt beheer zeker niet evident was. De insnijding is op de kaart duidelijk waarneembaar. Ter compensatie van het gebiedsverlies kreeg Nederland een gebied (ten noordoosten van Postel) van 127 ha, een stuk van de Bladelse Heide. Dit wordt verder besproken bij grenspaal 197.

*Restauratie:
een grensoverschrijdende samenwerking*

Doorheen de jaren drong een opwaardering van grenspaal 194 zich op. Zijn erbarmelijke toestand

met afgebladerde verf, roest en scheefgezakte vorm noopte tot actie. De inhuldiging van de gerestaureerde grenspaal op 21 oktober 2015 was dan ook geen verrassing. De drie betrokken gemeenten werkten voorbeeldig samen. De kosten werden netjes verdeeld. Het resultaat mag er dan ook best zijn. De bevoegde grenscommissie speelde hier ook een rol.

Hierbij kan tenslotte nog opgemerkt worden dat de kogelgaten zijn blijven zitten als getuigen van een woelige tijd. Een grensgebied bleek dikwijls het uitverkoren gebied waar stropers en douane ongewild met elkaar geconfronteerd werden. Het gebruik van wapens werd niet geschuwd. Mijn eigen oom werd als smokkelaar net over de Neder-

landse grens neergeschoten. Hij verbleef enkele weken in een ziekenhuis in Eindhoven.

Grenspaal 195

Bergeijk vervangt Luyksgestel

In noordwestelijke richting langs de oude weg Postel–Lommel (waar nu het Miel Ottenfietspad ligt) treft men de volgende grenspaal aan, nummer 195. De grens ligt op de greppel naast de weg. Dit betekent dat het Miel Ottenfietspad wel degelijk op Belgisch grondgebied ligt. Een eerste merkwaardigheid vormt de locatie. De paal bevindt zich op slechts 130 meter van de vorige grenspaal. In eerste instantie is dit moeilijk te begrijpen. Palen werden aangebracht bij knikpunten in de grens of bij punten waar wegen de grenzen kruisen. Voor deze plaats geldt echter een andere reden. Dit is het punt waar de landsgrens de vroegere gemeentegrens overschrijdt: van het vroegere Luyksgestel naar

Bergeijk. Deze uitleg sluit aan bij de hierboven beschreven grenscorrectie.

*Restauratie:
het wettelijk uitzicht versus de overlevering*

Ook deze grenspaal werd gerestaureerd. Net als bij grenspaal 194 gebruikte men hardsteen grijs als kleur. Verder werden ook het jaartal en het volgnummer in zwart geschilderd. Vreemd, want de andere, niet-gerestaureerde grenspalen zijn wit geschilderd met een zwarte sokkel. Bovendien is de ‘vlam’ (als die aanwezig is) meestal ook zwart. Heeft men dan geen fout gemaakt door de grijze verfkleur te gebruiken? Het besluit van 1843 brengt de oplossing. Er staat dat de verfkleur ‘grijs met de kleur van hardsteen’ moet zijn. Het volgnummer en

▲ V.l.n.r.: Kris Verducykt (eerste schepen Lommel), Paul Rotthier (burgemeester Mol), Driek van de Vordervoort (toenmalig burgemeester Bergeijk), Mark van Stappershoef en Ludo Callens (co-voorzitters van de grenscommissie). (Foto gemeentearchief Mol)

▲ Gerestaureerde grenspaal 195. (Foto M. Geys)

het jaartal moeten zwart zijn. Bij gebrek aan vermelding sluit dat impliciet in dat het wapenschild en de 'vlam' ook grijs moeten zijn. De huidige restauratie van de palen 194 en 195 beantwoordt bijgevolg aan de beschrijving uit 1843. Hier werd puik werk verricht.

Langs de andere kant stelt men vast dat er door de jaren een wildgroei ontstaan is van 'varianten op basis van lokale of provinciale gewoontes'⁶. Om al de palen hun oorspronkelijk en wettelijk uitzicht te geven zullen er dus nog wat aanpassingen moeten gebeuren. Hopelijk werken de bevoegde instanties verder op de ingeslagen weg. De restauratie van de eerste twee grenspalen kan een aanzet zijn voor de verdere verfraaiing in de geest van wat meer dan 170 jaar geleden overeengekomen werd.

Grenspaal 196

Einde van de grenscorrectie

Verder langs het Miel Ottenfietspad wacht een volgende paal. Na het overschrijden van de vroegere gemeentegrens Luyksgestel-Bergeijk, bevinden we ons op de grens tussen Mol (zuiden) en Bergeijk (noorden). Hier eindigt dus de doorgevoerde grens-correctie. Nochtans kan men in het landschap nog heel goed de oude grens (dus richting Steen der Zeven Heerlijkheden) herkennen; *Google Earth* duidt dit mooi aan. Alvorens het pad in te slaan, bekijken we nog even deze grenspaal. Opvallend is dat de 'vlam' verdwenen is.

We hebben ondertussen al een paar keer verwezen naar het proces-verbaal van 1843. Als toevoeging willen we hier de integrale tekst weergeven over het gebied rond grenspaal 196. Hij bewijst eens te meer de nauwgezetheid waarmee de grens afgebakend werd.

Article soixante-dix-neuvième.

Limite à travers la commune de Bergeyk

(Pays-Bas.)

De la dernière borne, la limite continue à suivre, dans la même direction, le bord Nord-Est du fossé précité, jusqu'au point où il rejoint la délimitation communale entre Bergeyk (Pays-Bas) et Moll (Belgique). A ce point, et au bord Nord-Est du fossé, il sera planté une borne (no. 196)

Par suite de la délimitation décrite dans le précédent et le présent articles le chemin ou digue de Lommel à Postel situé au Sud de la ligne droite décrite en dernier lieu et la partie du territoire située au Sud de ce chemin, formant un triangle en Belgique d'une superficie de 121 bonniers (hectares) environ sont détachés des communes de Luyksgestel et Bergeyk pour être réunis au Royaume de Belgique conformément à l'article 11 du traité du 5 9bre 1842.

▲ Grenspaal 196. (Foto M. Geys)

De huidige grens maakt nu een knik van meer dan 90 graden in een kaarsrechte lijn naar grenspaal 197. Onderweg worden we geconfronteerd met een nieuw fenomeen: de tussenstenen.⁷

Tussenstenen:

een onderverdeling tussen twee grenspalen

Deze veel kleinere vierhoekige arduinen grensstenen worden helemaal bovenaan afgetopt onder de vorm van een heel kleine piramide. De tussenstenen zijn niet genummerd. Er bevinden zich vijf tussenstenen tussen de grenspalen 196 en 197, op telkens ongeveer gelijke afstand van elkaar. Gemakshalve noemen we ze dan ook 196a, 196b, 196c, 196d en 196e. Bij onze zoektocht blijkt alleen 196c verdwenen. De steen was nochtans in 2008

▲ Tussensteen 196b. (Foto M. Geys)

nog aanwezig. Zelfs het bovenstuk van de steen was nog terug te vinden in augustus 2013 tijdens een gezamenlijke gemeentelijke controle. Doordat hij zich bevond aan de rand van een veld, is de steen hoogstwaarschijnlijk verdwenen bij het ploegen ervan. 196d en 196e bevinden zich beide langs een zanderige grensweg (de weg behoort Nederland toe). Hierdoor kan men ze makkelijk terugvinden.

Grenspaal 197

Aangekomen in een levendige omgeving

Deze steen werd hier neergezet omwille van de nabijheid van wegen, eentje uit de richting van Arendonk en eentje vanuit Postel.⁸ Hij werd uiteraard geplaatst om verwarring te voorkomen. Een

▲ Grenspaal 197 met op de achtergrond de niet-officiële paal. (Foto M. Geys)

▲ Tussenpaal 197c met een restant van tussensteen 197b. (Foto M. Geys)

▲ Restant van tussenpaal 197b. (Foto M. Geys)

eigenaardig verschil met de andere nog niet geres-
taureerde grenspalen: de 'vlam' is hier wit. Nog een
andere merkwaardigheid. De steen werd in septem-
ber 1990 een vijftal meter verplaatst, omwille van
de verkeersveiligheid. De steen was verschillende
keren beschadigd door aanrijdingen. Aan de andere
kant van de weg staat eveneens een niet-officiële
grenspaal. We bevinden ons hier dan ook in een
meer toeristische omgeving. Verschillende cafés
en dansgelegenheden in de onmiddellijke buurt
houden de buurt hier levendig.

In rechte lijn gaan we nu richting grenspaal 198.
Ondertussen werden ook hier vijf tussenstenen ge-
plaatst. Wij nummeren ze eenvoudig 197a tot 197e.
197a is nog intact, terwijl 197c zich bevindt aan de
kant van een akker. Hoogstwaarschijnlijk werd de
paal ook beschadigd bij het ploegen. Een restant
van tussensteen 197b ligt momenteel bij deze
tussensteen. Door verder onderzoek ter plaatse
konden we ook het onderste gedeelte van 197b
terugvinden. Het lag op enkele tientallen meters
afstand in een naburig bosje. Tussensteen 197d
bevindt zich iets voor de kruising met de autosnel-
weg Antwerpen-Eindhoven. De volgende imposante
tussensteen 197e (achter de autosnelweg) is ver-
dwenen. De huidige grens tussen de grenspalen
197 en 198 is niet de oorspronkelijke grens. Zoals
reeds vermeld bij de grenscorrectie bij grenspaal
194, kreeg Nederland hier een rechthoekig gebied
van België in eigendom: de Bladelse Heide.⁹

▲ Grenspaal 198. (Foto M. Geys)

Grenspaal 198

Het meest noordelijke punt van onze gemeente

Dit is het punt waar de tweede grenscorrectie
definitief ten einde is. Dit is ook het punt waarbij Mol
als grens-tegenhanger de Hollandse voormalige
gemeente Reusel krijgt. Reusel behoort sinds 1977
officieel tot de fusiegemeente Reusel-De Mierden.
Overigens zal Reusel onze grensbuur blijven tot aan
onze laatste grenspaal. De grens keert nu terug in
zuidwestelijke richting en komt in een rechte lijn uit
bij grenspaal 199.

▲ Grenspaal 199. (Foto M. Geys)

Grenspaal 199

Een keigoede locatie

Hier bevond zich vroeger een ruwe steen, die ook
(zoals de veel beter bekende steen aan het kanaal
Bocholt-Herentals) *Blauwe Kei* genoemd werd. Een
plaatsing drong zich hier op door het knikje in de
grens.

▲ Grenspaal 200. (Foto M. Geys)

Grenspaal 200

Terug in de beperkte bewoonde wereld

Via twee makkelijk te vinden tussenstenen 199a en 199b komen we toe aan grenspaal 200. De tussenstenen liggen aan een Nederlandse zandweg. De paal zelf werd hier aangebracht omdat hij langs de Postelse dijk, dus de oude weg van Postel naar Reusel, ligt. 275 meter voorbij deze grenspaal vinden we overigens restanten van tussensteen 200a. Hier bevond zich vroeger de *Rode Kei*. De grens gaat nu achter het huidige restaurant *Postelsche Hofstee* door. Hier liet in 1857 prins Filips, graaf van Vlaanderen en zoon van Leopold I, een jachtslot bouwen. Tussensteen 200b, waar zich de vroegere *Grauwe Kei* bevond, en tussensteen 200c zijn verdwenen.

Grenspaal 201

Weer eens iets anders: een smallere 'vlam'

Deze grenspaal staat op de plaats van de vroegere verdwenen *Witte Kei*. Hij staat waar de vroegere weg uit Arendonk zich splitst in de oude weg naar Postel en die naar Bergeijk. Ons valt hier op dat de 'vlam' iets smaller is dan bij de andere palen. Langs de rand van de huidige weg richting Arendonk gaan we in rechte lijn naar onze laatste grenspaal toe. De zandweg zelf, inclusief het aangelegde fietspad, is dus Belgisch. De drie tussenstenen zijn alle drie verdwenen. De middelste steen 201b was nog gedeeltelijk te bewonderen op een schouwing op 21 oktober 2010. In de winterperiode 2015-2016 hebben we nog getracht restanten ervan terug te vinden, helaas zonder gevolg.

▲ Grenspaal 201 met zijn smallere 'vlam'. (Foto M. Geys)

▲ Grenspaal 202, let op het eerste cijfer 2. (Foto M. Geys)

Grenspaal 202

Cijfergeknoei en zelfs Arendonk is een buurgemeente

Op dit punt komen drie gemeenten samen: Mol, Arendonk en Reusel. Inderdaad, de korte Mols-Arendonkse grens komt hier vanuit het zuiden toe op dit punt. We hebben over een korte afstand dus ook een raakpunt met Arendonk. Dat is merkwaardig, gelet op de afstand tussen beide dorpen. Blijkbaar is de eerste 2 van het aangebrachte getal 202 ooit vervangen geweest. Het valt veel te groot uit. Kortom: knoeiwerk.

Mysterie rond het jaartal ontrafeld?

Op alle beschreven grenspalen staat het jaartal 1843. Waar slaat die datum op? Zou dit de datum van plaatsing kunnen zijn? Naar mijn mening kunnen de palen nooit geplaatst zijn in 1843. Alleen al het feit dat pas door het besluit van 4 augustus 1843 informatie gegeven werd over heel wat administratieve voorwaarden waaraan de palen moesten voldoen, maakt dit twijfelachtig. Maar er is meer. In hetzelfde besluit lezen we o.a. dat de eerste levering van de palen moest plaatsvinden ten laatste op 15 maart 1844, terwijl de laatste levering op 15 mei 1844 moest geschieden. De plaatsing moest plaatsvinden ten laatste op 1 september 1844. Bovendien zijn er nog een aantal maatregelen uitgewerkt, ingeval de leveringen niet tijdig uitgevoerd zouden zijn. Kortom, 1843 slaat op het jaar waarin België en Nederland overeenkwamen tot plaatsing. Het jaartal refereert niet naar de effectieve plaatsing, die pas ten vroegste in 1844 kon uitgevoerd worden.¹⁰ Na de vervaardiging der palen moesten ze opgeslagen worden in een aantal opslagplaatsen. Van daaruit werden ze getransporteerd voor de plaatsing. Voor de palen 194, 195 en 196 was dat in een ruimte aan de sluis van Loozen (dus in de buurt van Bocholt), vanaf 197 in Antwerpen.

Einde in zicht, zowel van ons artikel als van ons traject

We beschreven de grens met Nederland vanaf onze onafhankelijkheid, en hielden daarbij ook rekening met de grenscorrecties van 1843. Toch gaan we nog eenmaal verder terug in de tijd. Een oude kaart van 22 mei 1811 geeft de toenmalige grenzen weer. Mol maakte deel uit van het departement van de Twee Netten onder de Franse overheersing. Twee dingen vallen ons hier op. Enerzijds zie je hier de lange rechte lijn van het noordoosten naar beneden toe tot aan de Steen der Zeven Heerlijkheden. Dat is logisch, aangezien de grenscorrectie met Luyksgestel en Bergeijk nog niet doorgevoerd was. Anderzijds kan je bovenaan langs de grens met Reusel (aanduiding: commune de Ruesel)¹¹ drie puntjes

▲ Tableau du plan cadastral parcellaire de la commune de moll, terminé sur le terrain le 22 mai 1811. (Kaart Gemeentearchief Mol)

terugvinden. Dat verwijst naar de plaatsen van de verschillende besproken *keien*. Die waren al aanwezig, in tegenstelling uiteraard tot de grenspalen.

Slot

Men kan zich de vraag stellen of in onze geglobaliseerde wereld grenspalen nog wel een betekenis hebben. Zouden we ze niet beter gewoon laten verdwijnen? Ik meen van niet. Integendeel, juist door hun aanwezigheid confronteren zij ons met onze eigenzinnigheid. Het is juist door deze confrontatie dat we onze bekrompenheid en ons overmatig individualisme inzien. De grenspalen laten ons als het ware dromen van 'een eenheid in verscheidenheid'. Hopelijk heeft dit artikel hiertoe bijgedragen.

Marc Geys
Nieuwe Hoevenstraat 5
2400 Mol

GERAADPLEEGDE WERKEN

- DE CANDT CAROLINE, KERKHOF BENNY, *Blauwdruk België (de architecten van onze landsgrenzen)*, 2005, 143 p.
- DE WITT ENNO, *De grens-langs de randen van Nederland*, 2013, 463 p.
- FALTER, ROLF, *België, een geschiedenis zonder land*, 2012, 463 p.
- RASKIN BRIGITTE, *De Taalgrens*, 2012, 329 p.
- UITTERHOEVE WILFRIED, *Een innige vereniging – Naar één koninkrijk van Nederland en België in 1815*, 2015, 157 p.
- Overeenkomst tussen het Koninkrijk der Nederlanden en het Koninkrijk België betreffende de grensscheiding, met Reglement voor het plaatsen van grenspalen. Datum van totstandkoming: 8 augustus 1843. Opgemaakt in Maastricht.

EINDNOTEN

1. Het Scheidingsverdrag werd verder uitgewerkt in het bilateraal Belgisch-Nederlands Uitvoeringsverdrag van 5 november 1842.
2. Dit betekent dus vertegenwoordigers van zowel België als Nederland.
3. Dus ter hoogte van het bekende drielandenpunt, dat overigens ten tijde van het bestaan van Neutraal Moresnet zelfs een vierlandenpunt was.
4. We merken wel een verschil in uitbeelding van de leeuw, gezien de verschillende wapenschilden. Voor Nederland een leeuw met een sabel en een bundel pijlen. Dit was niet altijd makkelijk te controleren door de staat van de palen. Toch konden we ze niet opmerken.
5. Uit ons onderzoek ter plaatse blijkt dat het vrijwel identieke kronen zijn voor België en Nederland.
6. Uittreksel uit een memo van de provincie Noord-Brabant van 3 september 2014.
7. Tijdens dit traject bevindt Mol zich dus aan de westkant en Bergeijk aan de oostkant.
8. Het gaat hier niet om de huidige moderne wegen, maar wel om de toen bestaande wegen, 'chemin d'Arendonck' en 'chemin de Postel'.
9. Er is momenteel ook nog een stuk Bladelse Heide aan de Belgische kant van de grens.
10. Op 17 april 1844 lieten de gouverneurs van de verschillende provincies weten dat men in mei 1844 zou beginnen met de plaatsing.
11. Geen tikfout: zo staat het vermeld op de kaart.